

Kisebbségben. A szlovákiai cigányok iskolai és társadalmi integrációjáról

© **HANGÁCSI Zsuzsanna**
Miskolci Egyetem, Miskolc
zsurtica@gmail.com

Ha a magyarországi médiában felmerül Szlovákia és a kisebbségek helyzete, a szlovákiai magyarokat érintő nyelvtörvényről, kétnyelvűségről, (nyelvi) jogokról, magyar iskolákról, magyarverésről, létszámcsökkenésről szóló híreket hallunk. Azonban figyelmes szemlélő a 2011-es népszámlálási adatok tükrében (is) könnyen észreveheti egy másik kisebbség létezését és egyre határozottabb térhódítását: a cigányokét.

Felmerült bennem a kérdés, vajon Szlovákiában milyen lépéseket tesznek a többségi-kisebbségi együttélés érdekében? Kik azok a magyar cigányok és szlovák cigányok, mennyien vannak, hogyan élnek, hogyan élik meg identitásukat, milyen nyelven beszélnek, tanulnak?

Történelmi kitekintés és aktuális helyzetkép Szlovákiában különböző perspektívából

Bár magyarok és szlovákok hosszú idő óta egymás mellett élnek, sok mindenben hasonló a helyzetük, néhány kérdésben azonban eltér a véleményük, másképp tekintenek ugyanarra a történelmi, társadalmi eseményre, melyben mindkét nép tagjainak része volt. Míg a magyarok Trianont nemzeti tragédiaként élték és élik meg, a szlovákok számára ez volt az első lépés az önálló állam megalapításához. Amikor az Első bécsi döntés során egyes területeket visszacsatoltak Magyarországhoz, a magyarok ezt természetesen sikerként könyvelték el, míg a szlovákokban a bizonytalanság érzését váltotta ki. Ezt ők legalább olyan tragédiaként fogták fel, mint mi Trianont. Azt a tudatot erősítette meg bennük, hogy az ország, a saját föld, amire annyira vártak, bármikor elvehető, visszavonható, esetleges, veszélyeztetett (Kováč, 2011). Érthető, hogy a szlovákokban ma is ott lappang a félelem, bizonytalanság érzése. A szlovák-magyar kommunikáció biztos csődje, ha felmerül Trianon, hiszen mindkét nemzet fiai eltérő módon értékelik. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a jelenlegi szlovák politikai elit döntő többsége nem hajlandó tudomást venni nemhogy Trianon tragédiájáról, de Trianon tényéről sem. Nem veszik figyelembe, hogy a mintegy félmillió szlovákiai magyar nem önszántából költözött szlovák földre, hanem emberemlékezet óta ezen a területen élt, a határokat a fejük felett a történelem viharai dobálták önkényesen ide-oda. Az egységes magyar tömbökre a Beneš dekrétumok, kitelepítések, reszlovakizáció, lakosságcsere-egyezmény óta is nem kívánatos, veszélyes, eltávolítandó elemként tekintenek. Elkerülte a figyelmüket az a tény, hogy egyre ritkábban hangzik fel a „Nem, nem, soha!” és „Vesszen Trianon!” kiáltás a hajdani Magyar Királyság északi területén. A szlovákiai magyarok többsége nem akar mást, csak élni.

A szlovákok (talán a sok évnnyi más nemzetiségekkel való együttélés miatt) legnagyobb álma a nemzetállam, amit csak szlovákok alkotnak. A már fentebb említett bizonytalanság, félelem érzése miatt az erős, biztos Szlovákia képébe nem

fér bele egy határozott fellépésű, számos magyar kisebbség. Egyértelműen nemzetállamban gondolkodnak. Ez kizárja, hogy egyenlőnek tekintsék a többségtől eltérő nemzetiségű, kultúrájú polgártársaikat. A nemzetiségi politikában nehézséget okoz az etnikai és államolgári elv ütközése. Egy magyar nemzetiségű ember hivatalosan nem vállalhatja fel – a népszámlálás kivételével – szlovák állampolgársága mellett magyar nemzetiségét. Ezért úgy érezheti, nem teljes értékű, elfogadott polgára az országnak, melyben él (Šutaj & Sáros, 2009). Szlovákiában a nyelv és nemzet azonosságára épülő nyelvi ideológia működik, s ez elképzelhetetlennek tartja, hogy egy másik nyelvet a magáéval egyenrangúnak fogadjon el, megtúrje a hivatalokban, a társadalmi élet fórumain (Nádor, 2011).

Ez a politika és a vezetői elit álláspontja. Viszont ha teljes képet akarunk kapni a Szlovákiában uralkodó hangulatról, azt is hozzá kell tennünk, hogy a mindennapokban nem, vagy csak ritka, kiélezett helyzetekben jelennek meg a magyarokkal szembeni ellenérzések. Malženický Katica és Ravasz Ábel tanulmányukban abból az alapvető feltevésekből indulnak ki, hogy az ország vezetésének véleménye korántsem tükrözi az összszlovákság magyarokról való gondolkodását. Az etnikailag vegyesen lakott területeken általában sikeresen működik a szlovák-magyar kapcsolat, együttélés (Malženický & Ravasz, é.n.). Azok a szlovákok hajlamosak elhinni, hogy a szlovák-magyar szembenállás létezik és veszéllyel fenyeget, akik nem állnak napi interakcióban magyar nemzetiségű emberekkel, csak a média torzító szűrőjén keresztül „találkoznak” velük.

A szlovákiai magyarság ebben a légkörben fejlődött azzá az egyre inkább öntudatosabbá váló csoporttá, aminek napjainkban láthatjuk. A magyarországi magyarokhoz hasonlóan teljes értékű magyarnak tartják magukat, de emellett tudatában vannak a maguk „szlovmagy” identitásának is. Ez a gondolkodás leginkább a felnövekvő generációra, mostani egyetemistákra, a leendő értelmiségre vonatkozik, akik már Felvidéken születtek, ott akarnak magyarként élni és dolgozni, megmaradni és megmaradásra bírni. Különböző fórumokon keresik a választ arra, ki is a magyar, mitől magyar valaki, hogyan lehet megmaradni, miként lehetséges a szlovákokkal való viszonyt jobbá, élhetőbbé tenni. Ezt támasztja alá a szociológus *Lampl Zsuzsanna* kutatása is, ahol a megkérdezettek kivétel nélkül magyar nemzetiségűnek vallották magukat, s a kérdésre, mit tekintenek hazájuknak, 41% számára a válasz egyértelműen Szlovákia volt, 18,9% jelölte meg Felvidéket, ami alatt vélhetően szintén Szlovákiát, illetve annak többségében magyarul beszélő részét értik, 9,3% jelölte meg a lakhelyét és csak 7,2% Magyarországot, 5,8% a történelmi Magyarországot (Lampl, 2008). Lampl kutatásában a nemzeti önbesorolás kényes kérdésére is kitért, mitől lesz valaki magyar. Azaz ezeknek a magyaroknak teljesen világos, hogy attól, hogy a jelenlegi jogrendszer nem engedi meg, hogy magyar állampolgárságúnak vallják magukat, attól ők még magyar nemzetiségűek.

Létezik-e diszkrimináció, magyarságukból adódó hátrányos megkülönböztetés, s ez mennyire van jelen a hétköznapokban? Hogyan ítélik meg helyzetüket a szlovákiai magyarok? – A megkérdezettek több mint fele, 61%-a úgy gondolja, magyarsága semmiféle akadályt nem jelent az érvényesülésben folytatott küzdelem során, míg 39%-a szerint gátló tényező. A válaszadók egy része konkrét területeket sorolt fel, mint munkavállalás, oktatás, hivatalos kommunikáció. Szerintük sikertelenségük oka a nem megfelelő nyelvtudásból ered (Lampl, 2008).

Ez az eredmény azért érdekes, mert a szlovák nyelv oktatása már az óvodában megkezdődik, és minden iskolában nagy hangsúlyt fektetnek rá. Sőt, még korábbi időkre nyúlik vissza: a magyar anyanyelv mellett sok esetben ezt hallja a gyermek a kórházban közvetlenül születése után, az utcán, az orvosnál, az üzletben. A

szlovákiai magyar nemzetiségű, magyar anyanyelvű gyerekek számára a szlovák nem idegen, hanem úgynevezett második nyelvként funkcionál. A gyerekek – mondhatnánk – eleve egy multikulturális közegben nőnek fel (Torgyik & Karlovitz, 2006). Elvileg sokkal egyszerűbben megtanulják, hiszen nem csak az iskolában használják nap mint nap, mint az angolt vagy németet, hanem a való életben is. Kivételt képeznek a szinte teljességében magyarokú kistelepülések, városok, ahol a felnövekvő gyermek az iskolán kívül nem vagy alig hall szlovák szót. Egyes esetekben számolnunk kell egyfajta érzelmi gáttal, amit a magyarellenesség politika a médián keresztül hív életre és táplál, ami miatt a magyar ajkú ember nem teljes nyugalommal szólal meg az állam nyelvén, különösen ha a felsorolt kedvező körülmények ellenére nem sajátította el tökéletesen. *Anna Gálisová* szerint a nem kielégítő nyelvtudás az akadály a cigány gyerekek iskolai és későbbi sikertelenségének is (Gálisová, 2010), erről a tanulmányról a későbbiekben bővebben szólnok. Réger Zita szintén kiemelt fontosságot tulajdonít a nyelvnek, az otthonról hozott nyelvi mintáknak az ismeretátadás terén (Réger, 2002:89).

Kisebbségként Szlovákiában

Ami hasonlóságot tesz a cigány és a magyar kisebbségi csoport helyzetét, az az, hogy mindkettő kisebbség és a Szlovák Köztársaság területén él, ezért ugyanazok a jogszabályok érvényesek rájuk. Amiben eltérnek az az, hogy a szlovákiai magyarság nagy része erős identitástudattal rendelkezik, fontos számára az anyanyelv megőrzése, az anyanyelvű oktatás, kultúra ápolása. Ennek érdekében magyar iskolákat tartanak fenn, őrzik és védik nyelvüket, jelen vannak a politikában, kutatásokat végeznek, kiterjedt, komoly értelmiségi réteggel rendelkeznek (Nádor, 2011). A szlovákokkal való hétköznapi viszonyuk kielégítő.

Ugyanez nem mondható el teljes egészében a cigányságról, bár köztük is vannak kiemelkedő egyéniségek (például Ján Cibul'a, akit 2001-ben Kanadában Nobel-békedíjra jelöltek azzal az indoklással, hogy ő a 20. század legjelentősebb roma személyisége). Ha a szlovákiai cigányokról szeretnénk értekezni, nem támaszkodhatunk romák által végzett kutatásokra, csak szlovákiai magyar és szlovák szociológusok, pedagógusok ismereteire. A szlovákiai magyarság egyik legfontosabb szerve, a Fórum Kisebbségkutató Intézet nemcsak a magyar kisebbség érdekeit tartja szem előtt, nemcsak a magyarok körében végez kutatásokat, felméréseket, hanem a többi szlovákiai kisebbség, így a cigányok soraiban is.

A másik ok, ami miatt viszonylag részletesen tárgyaltam a szlovák-magyar konfliktus elemeit Szlovákiában az, hogy hasonlóságot látok a szlovákiai többségi szlovák-kisebbségi magyar kapcsolat és a magyarországi többségi magyar-kisebbségi cigány helyzet között olyan értelemben, hogy mindkét országban léteznek nehézségek a többségi-kisebbségi társadalom tagjainak együttélése során. Véleményem szerint ez abból fakad, hogy a két csoport bár közös múltat tekint vissza, egy ország határain belül él, nem ismeri egymást, a sajátunktól eltérő kultúra, szokásrendszer pedig szorongást vált ki bennünk. A más szociokultúrával, etnikai eszköztárral rendelkező ember a többségi társadalom tagjai által idegenként van számontartva, ez kellemetlen érzéseket, bizonytalanságot válthat ki, nem tudunk szót érteni vele, nem értjük a nyelvét, kultúráját, szokásait, hagyományait, külső megjelenése számunkra nevetségesnek, helytelennek tűnhet, ezért elutasítjuk őt. Marie Vágnerová szerint ez a védekező mechanizmus a legegyszerűbb módja a kellemetlen szituáció feloldásának. Ezért is törekedett a múltban a többségi

társadalom a különbségek nullára csökkentésére, a kisebbség beolvasztására, asszimilálására. Ez a tendencia napjainkban is érezteti hatását. Egyetlen lehetséges, működő kiút: megismerni az idegen kultúrát, művelője mit mond, érez, tesz és miért (Vágnerová, 1999).

A világon összesen körülbelül 7 millió cigány ember él, ebből 6,7 millió Európában. Szlovákia egyike azon országoknak, ahol az összlakossághoz képest a legtöbb roma él (Selická, 2009). A 2011-es népszámlálási adatok szerint Szlovákia lakosságát több mint ötmillió ember képezi, ennek 8,5 %-a magyar, ami körülbelül csaknem félmillió embert jelent. Rögtön a magyarok után a második legnagyobb kisebbség a roma, az adatok szerint körülbelül százezren élnek Szlovákia területén. Szociológusok azonban sokkal nagyobbra becsülik a számukat, körülbelül 400 000-re (Vaňo, 2011). Miért ez a feszültség a papír és a mindennapok valósága között? Az előző fejezetben kifejtettem, hogy a magyar lakosság a nemzeti önbesorolásnál kulturális és anyanyelvi szempontokat vesz alapul, vagyis az a magyar, aki magyarul beszél, a magyar kultúra szerint rendez be az életét és annak érzi magát. Ugyanezen elv alapján nagyon sok cigány származású állampolgár, aki adott esetben nem beszél a cigány nyelvet, nem ismeri népének múltját, szokásait, magyar többségű településen él, magyarul beszél és tanul, magyarnak vallotta magát. Ugyanarról a jelenségről van szó, amit már fentebbjeleztem: mivel a szlovákiai állampolgár két nemzetiséghez való kötődése nem jelenhet meg hivatalosan, hiszen csak egy nemzethez való tartozását jelölheti meg, ezért döntenie kell, melyiket helyezi előtérbe a népszámlálási íven. Vagyis Szlovákiában elvileg nem léteznek olyan emberek, akik egyszerre kötődnek a cigány és magyar, cigány és szlovák, magyar és szlovák nemzethez. A gyakorlatban azonban számos kettős sőt hármas identitású ember él az ország határain belül. A több nemzethez való kötődést a közvélemény általában negatív állapotként értékeli, holott kutatások bizonyítják, hogy a helyesen értelmezett kettős, esetenként hármas identitáskonstrukció előnyt jelenthet az élet minden területén (Skrabski, 2009).

Szlovákiai szülőfalumban, ahol többségében magyar ajkú emberek élnek, a hivatalos népszámlálási adatok alapján mindössze 110 cigány él, holott külső jegyek és származás alapján a négyszáz lakos közül legalább kétszázról feltételezhetjük a cigánysághoz tartozását. Ez a zavaros helyzet egész Szlovákiára jellemző. Több tízezer cigány származású lakos ikszelte be országSZerte a népszámlálási lapon a saját településén domináns nemzetiség melletti rubrikát a konformitás jegyében.

Miért nem vállalja fel valaki cigány identitását a XXI. századi Európában? Ennek egyik oka lehet a jobb érvényesülési esélyek reménye, a kiközösítéstől való félelem. Továbbá a romák gondolkodására jellemző, hogy identitásuk nem egy nemzethez való tartozáson alapul, sokkal inkább egy kisebb közösséghez való tartozásuk alapján határozzák meg önmagukat, mint például család, nemzetség, oláhok vagy romungrók, magyar többségű településen magyar cigányok, szlovák többségű településen pedig szlovák cigányok.

A romák eloszlása az ország területén belül nem egyenletes, legtöbben a keleti és középső országrészben élnek. A nyugaton élő szlovák és magyar lakosság nagy részének sok esetben egyáltalán nincs reális képe a roma helyzetről, a fals információk a cigányokról a média közvetítésével jutnak el hozzájuk. A személyes kapcsolat és kommunikáció hiánya pedig termékeny talajt biztosít az előítéletek kialakulásához, terjedéséhez.

A cigányság Szlovákiában sem alkot egységes csoportot. Az itt élő cigányok mintegy kilencven százaléka a romungrók csoportjához tartozik. Megtalálhatók a múltban kocsis életmódot folytató, manapság a hagyományok őrzőiként ismert oláh

cigányok, ennek a csoportnak egyik legismertebb alcsoportja a lovári. A harmadik, kevés főt számláló közösség a szintik. (Beások – Magyarországgal ellentétben – Szlovákia területén nem élnek.) Szlovákiában azonban a nyelvi-környezeti szempont is felmerül, s ilyen értelemben beszélhetünk magyar cigányokról és szlovák cigányokról. A két csoport közül részletesebben a magyar cigányokkal foglalkozom. Az ok egyszerű: leendő tanárként valószínűleg velük kerülök majd napi szintű kapcsolatba.

A szlovákiai magyar cigányok

Ha eddig bonyolult helyzetként tüntettük fel azt, hogy valaki szlovákiai magyar kettős identitással bír, a szlovákiai magyar cigányok helyzete még fonákabb és kényesebb. Kétszeresen kisebbségi helyzetbe szorulva a szlovák közösségbe való beilleszkedésük magyar anyanyelvük és külső jegyeik miatt gyakorlatilag lehetetlen, viszont bár a nyelv és részben a kultúra közös, a szlovákiai magyarság többsége sem látja őket szívesen köreiben, nem ismeri el őket egyenrangú társaként a megmaradásért vívott küzdelemben. A szlovák-magyar elhatárolódás a beszélt nyelv területén ragadható meg leginkább (Malženický & Ravasz, é.n.), ez a különbözőség sok esetben elég ahhoz, hogy megosszon egy közösséget. A szlovákiai magyarok és magyar cigányok anyanyelve ugyanaz, ez a tény azonban önmagában nem elég ahhoz, hogy összekösse a két csoportot. A közös nyelv nem képes áthidalni az életmódbeli és gondolkodásbeli különbségeket. Pedig számuk egyáltalán nem elhanyagolható. Ravasz Ábel szociológus szerint 510 ezer olyan ember élhet ma Szlovákiában, aki magyar kötődésű, ebből a romák száma mintegy 60 ezer. Ez azt jelenti, hogy majdnem minden kilencedik magyar kötődésű állampolgár egyben roma is. Mint ahogy a szlovák-magyar viszonyban perspektívaváltásra, a szerepek újragondolására és gyökeres megváltoztatására van szükség, ugyanúgy elengedhetetlen ez a szlovákiai magyarság és szlovákiai magyar cigányok kontextusában is. A szlovákiai magyarságnak nincs joga egyik kezével megértést, jogokat követelni, a másikkal pedig egy másik kisebbség nyakát szorongatni vagy elutasítóan elfordítani a fejét. Egyszerűen szükségünk van rájuk – ha más miatt nem, hát a nemzetiségi kvóták miatt. Nem mindegy például, hogy egy községben a romák romának vallják magukat, és akkor az adott település lakói nem használhatják ügyintézéshez a magyar anyanyelvüket, vagy magyarnak, és akkor a magyarul beszélő romák is el tudnak igazodni a bürokrácia világában. Az már más kérdés, vajon magyarok lesznek-e azok a romák, akik magyarnak vallják-e magukat. S ha ők maguk annak is érzik magukat, befogadja-e őket valaha a szlovákiai magyar társadalom?

A magyar romák a szlovákiai magyar társadalom körébe való integrálása csakis a multikulturalizmus jegyében történhet. Vagyis nem csak nekünk kell tanítanunk, nevelnünk őket. Mi is tanulhatunk tőlük. Integrálni, nem asszimilálni kell őket (Glatz, 1999). Réger Zita az oláh cigány gyerekek körében végzett megfigyelései eredményeképpen bemutatja, hogy milyen gazdag gondoltvilággal és a világról egyedi tudásanyaggal rendelkeznek ezek a kétnyelvű, magyar és cigány nyelvet egyaránt ismerő gyerekek. Az iskola azonban nem tud mit kezdeni ezzel a háttértudással, ezért tudomást sem vesz róla (Réger, 2002:11). Nem az a megoldás, ha azt várjuk, hogy ők feltétel nélkül fogadják el a mi kultúránkat, nyelvünket, feladva a saját identitásukat, miközben mi mitsem tudunk az övékről. Tény, hogy ezekről a kulturális értékekről, melyeket őseik még magukénak vallottak, nap mint nap

gyakoroltak, sok esetben ők maguk sem tudnak túl sokat. Ezek a hagyományok ma leginkább könyvek lapjain, esetleg fényképeken élnek, legfeljebb egy-egy hagyománytisztelő roma csoporton belül. A legtöbb roma ugyanis a hirtelen és erőszakos modernizáció hatására elvesztette identitását, hagyományait, s ezek helyébe nem lépett más, csak a nyomor, szegénység. Először is tehát saját értékeiket kell tudatosítanunk bennük, segíteni, hogy újra felfedezzék őket. Glatz Ferenc szerint a hagyományvilág modernizálását a cigányságnak magának kell elvégeznie, mi, európai értelmiség nem tehetjük meg helyettük, de segíthetjük a folyamatot (Glatz, 1999:8).

Szlovákok és romák kapcsolata

Szlovákia több szempontól különleges, már ami a romakérdést illeti. Mint már fentebb említettem, nagyon nagy számban fordulnak elő ebben a kis országban. Ellentétben Közép- és Nyugat-Európával, itt a cigányok egynegyede a községek szélén, perifériális helyzetben, telepeken él. Némelyik ilyen elkülönített telep spontán módon keletkezett, míg másokat mesterségesen alapították a második világháború vagy a korai szocializmus időszakában. Az utóbbi tíz évben a telepek lakossága növekszik: általában azok a romák térnek vissza a telepre, akik sehol sem találtak munkát és a segélyekből nem tudnak megélni. Minél nagyobb a földrajzi távolság egy ilyen telep és a legközelebbi község között, annál nagyobb a szegénység, a munkanélküliség a telepen, és annál jelentősebb az ellenszenv mértéke a többségi társadalom tagjaitól lakott faluban, városban. Az integrált községben, ahol romák és nem romák napi kapcsolatban vannak, kevesebb az előítélet. Az integrált helyen élő, nevelkedő romák többsége rendelkezik középiskolai végzettséggel. Jól példázza a szlovákiai hangulatot a 2009-ben Ostrovanyban épült 150 méter hosszú, két méter magas fal, amely arra hivatott, hogy megvédje a helybeli szlovák lakosok kertjeit a telepen élő romák napi rendszerességű lopásaitól. A berlini falnak is nevezett építmény a falu önkormányzatának 13 ezer eurójába került, hatékonysága erősen kétségbe vonható, a falat ugyanis egy gyermek is képes átmászni. Viszont hűen tükrözi a többségi társadalom gondolkodását: tenni kell valamit és sürgősen, mert a helyzet – ebben a faluban – tarthatatlan. Ezen a helyen a problémamegoldás egy sajátos módját választották, mégpedig a megoldásra váró helyzet előli elbújást, így a többség és kisebbség közti egyébként is érzékeny kapcsolat még inkább sérült. Bár sokan tiltakoztak és nemtetszésüket fejezték ki a romakérdés ilyen módon való „megoldása” miatt, 2012-ben a nagyidai cigánytelep mellé is épült egy hasonló kőkerítés.

Állami szinten a romakérdés megoldása leginkább támogatásokkal, segélyekkel történik. Ez azonban nem oldhatja meg a problémát, mert a cigányság boldogulásának nem csupán az általánosan jellemző szegénység az oka, hanem a társadalmi kirekesztettség, az alapvető társadalmi szabályok ismeretének hiánya is. Itt is gyökeres változás, s ehhez nézőpontváltás kellene és nem csak a romák részéről, akikben szintén él egyfajta ellenszenv a többségi társadalom iránt (Glatz, 1999:10), hanem a többségi lakosság részéről is. Ez részben érezhető is, az ország különböző pontjain, mint Besztercebánya, Kassa, Rimaszombat, Pozsony, ahol évente megrendezésre kerülő koncertek, fesztiválok, kiállítások, színházi előadások, felolvasások, táborok, barátságos focimeccsek biztosítanak lehetséges és eredményes kapcsolódási, közeledési pontot a többségi-kisebbségi polgárok számára. Az állami szervezeteken kívül több polgári társulás is aktívan hozzájárul a

többségi-kisebbségi közeledés ügyéhez, területi eloszlásuk a romák arányát követi. Így például a trencsényi kerületben mindössze négy, a besztercebányai kerületben, ahol jóval több roma él, 72 ilyen egyesület volt található az Open Society Institute 2008-as adataira alapján (Gabčová & Helienková, 2008). A társulások tevékenységi területét általában az emberi jogok, egészségügy, szociális szolgáltatások fedik le, aktivitásuk pedig a gyakorlatban információadásban, tanfolyamok indításában és lebonyolításában, nyári táborok valamint kulturális összejövetel rendezésében, kutatások megvalósításában, konferenciák szervezésében, klubtevékenységekben nyilvánul meg az adott körülmények által megkövetelt nyelven és szinten. Nemzetközi programok is indultak, mint például a YEPP (Youth Empowerment Partnership Programme), amely roma fiatalokkal foglalkozik a kecer-olšovai mikrorégióban, valamint a REGSZOM, ami határon átnyúló kezdeményezés a Kassai Önkormányzati Kerület és Borsod-Abaúj-Zemplén megye közös projektje, az azonos problémákra keresik együtt a választ. A Ternipe nemzetközi szervezet rimaszécsi tanodája a térségben élő magyar cigányok érvényesülését segíti. Romákat segítő oktatási program a ROCEPO, ami Eperjes székhellyel működik. Szlovákia is tagja a Roma Oktatási Alap (REF – Roma Education Fund) szervezetnek, ami szintén az oktatás terén próbálja közelebb vonni a többségi-kisebbségi csoport tagjait.

Ezek a kezdeményezések hasznosak, mert Kemény Gábor megfogalmazása alapján kilincs és kéz egymásba illenek (Kemény, 1978), azaz a megoldás kellőképpen reflektál a helyspecifikus igényekre. A jól működő szervezetek azonban gyakran egymásról mit sem tudva tevékenykednek, nincs átfogó rendszer, mint ahogy valószínűleg nem is létezik olyan minta, ami minden helyen egyformán jól működik. Különösen igaz ez a szlovák-magyar párbeszédre Szlovákián belül romaügyben, pontosabban inkább ennek a párbeszédnek a hiányáról beszélhetünk. Pedig a közös érdek – a cigányoknak a szlovákiai osztársadalom életébe való bevonása – jó kiindulópont lehetne a szlovák-magyar közeledésre is. Az eredményesség érdekében a megoldás az lenne, hogy első körben meg kellene nyitni a kommunikációs csatornákat szlovákok és magyarok között a cigánykérdésben (is). Szükségesnek látom, hogy a magyar kutatások, tanulmányok megjelenjenek szlovákul is. Egy magyar cikket Szlovákiában csak félmillió magyar tud elolvasni, értelmezni, míg ha lefordítják, ugyanezek a gondolatok több millió emberhez érhetnek el. A magyarokról, magyaroknak szóló újságok, blogok információi, felfedezései, meglátásai nem jutnak el a szlovák lakossághoz, márpedig ez a megismerés, közös együttműködés jegyében elengedhetetlen. Véleményem szerint a cigánykérdés is azon társadalmi problémák közé tartozik, amit csak együttes erővel, összhangban tudunk megoldani.

A legreményteljesebb szektor, amitől a legnagyobb eredményeket várják, az iskola (Kézdi, 1999:217). Minden cigánykérdéssel foglalkozó szakember innen indul és ide jut, hiszen ez az az intézmény, ahol a roma gyerek olyan tárgyi tudást sajátíthat el, ami később helyet biztosít számára a munkaerőpiacon, s ez életforma és család stabilitását, jobb egészségügyi és lakhatási körülményeket, egyszóval élhető életet biztosít (Kertesi, 2005:207). Emellett az iskola teret nyújt ahhoz, hogy a más szociokultúrával rendelkező tanuló megismerje a rejtett kultúra (Kemény, 1999:236) azon elemeit, melyek nélkül nem boldogulhat a többségi társadalomban. Kertesi Gábor 2005-ben megfogalmazott tézise, miszerint a cigányság legnagyobb része iskolázatlan (Kertesi, 2005:207) s egész életén át viseli ennek terhes következményeit, ma is igaz. Az utóbbi húsz év erőfeszítései során ugyan történt előrelépés, de ezzel együtt a körülmények is megváltoztak, ma már nyolc általánossal, de érettségivel is nehéz elhelyezkedni, sőt egyes térségekben egyetemi

diplomával is, s a romák nagy része pont ezeken a gazdaságilag hátrányosabb helyzetű területeken él. A mai iskolai rendszerben sikertelenül teljesítő gyerekek helyzete visszavezethető a nyolcvanas évek illetve a rendszerváltás válságáig, amikor roma családok sokasága veszítette el biztos megélhetési forrását, zuhant a mélyszegénység állapotába. A szegénység átörökítése közvetlen csatornáinak szabályai szerint mivel ezen gyerekek szüleinek nincs állandó állásuk, munkaerőpiaci hátrányokat szenvednek el, a gyermekeiket nagy valószínűséggel nem motiválják (tovább)tanulásra. Ezenkívül megfigyelhető egyfajta társadalmi izoláció is, ami leginkább a szegregált iskolákban jelenik meg. Azokban az intézményekben, ahol jobbra romák tanulnak, vagyis olyan gyerekek, akik különös odafigyelést, empátiát, szakértelmet igényelnek, a tanítás minősége egyértelműen gyengébb, mint egy nem romákat nevelő iskolában. A szegénység átörökítése rejtett csatornákon keresztül is működik: ezek a gyerekek nem táplálkoznak olyan egészségesen, mint szerencsésebb körülmények között élő társaik, nincs lehetőségük az alapvető higiéniai szabályok betartására. Lefelé húzza őket a szülők mentális állapota, akikben a munka elvesztése vagy hiánya, a kilátástalan élet szorongást kelt. Otthoni környezetük szegényes, megfigyelhető a fejlesztő játékok hiánya, ami unalomhoz illetve frusztráltsághoz vezethet. Teljesen világos, hogy ezek a gyerekek önerőből képtelenek kitörni ebből az ördögi körből (Kertesi, 2005:256-260). Olyan programok és olyan tanárok határozott helytállása és elkötelezettsége szükséges, akik képesek változtatni a dolgok jelenlegi állásán. Ahhoz azonban, hogy segíteni tudjunk a nehéz körülmények között élő gyermekeken, segíteni kell a szülőknél is (Kertesi, 2005:291), de minimum együttműködni, folyamatos kapcsolatban állni velük, bár az esetek egy részében ez egyáltalán nem könnyű feladat, hiszen a roma szülők gyakran nem kapcsolódnak be aktívan az iskola életébe, a szegényebb szubkultúrából érkező felnőttek nem ismerik a középosztálybeli viselkedés normáit, ami konfliktushoz vezethet (Havas, Kemény & Liskó, 2002:145-150). Ez túlmutat egy átlagos pedagógus szerepkörén. Kertesi Gábor már 2005-ben úgy látta, elkerülhetetlen a nehéz körülmények között tanító tanárok munkájának elismerése és díjazása (Havas, Kemény & Liskó, 2002:370), ez ma sem valósul meg. Holott ezek a pedagógusok fokozott pedagógiai, pszichológiai, nyelvi fejlesztésre vonatkozó, társadalomtörténeti, cigány művészeti ismeretekkel kell(ene), hogy rendelkezzenek (Havas, Kemény & Liskó, 2002:158).

A cigányság Szlovákiában sem alkot egységes nemzetet, az oláh cigányok, de különösen a romungrók csoportján belül is beszélhetünk szlovák illetve magyar identitástudattal rendelkező romákról.

Bár Szlovákiában is az iskolától várják a legnagyobb eredményeket, a közös cigány-magyar-szlovák kommunikációs tér, kultúra kialakítása és a sikeres cigány-magyar-szlovák együttélés az egész társadalom érdeke, feladata és kihívása.

Irodalomjegyzék

- GABČOVÁ, Lýdia, & HELIENKOVÁ, Ľudmila (szerk.) (2008): *Adresár mimovládnych organizácií, ktore sa venujú rómskym programom 2008*. Bratislava: Open Society Foundation.
- GÁLISOVÁ Anna (2010): *Komunikačná zručnosť hovorenia v populácii rómskych žiakov na 1. stupni ZŠ*. Besztercebánya: Bél Mátyás Egyetem.
- GLATZ Ferenc (1999): A romakérdésről. Kérdések, kételyek, javaslatok. In: Glatz Ferenc (szerk.): *A cigányok Magyarországon*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- HAVAS Gábor, KEMÉNY István, & LISKÓ Ilona (2002): *Cigány gyerekek az általános iskolában*. Budapest: Oktatáskutató Intézet; Új Mandátum.
- KEMÉNY István (1978): *Az életformáról*. Kézirat. Budapest.
- KEMÉNY István (1999): Tennivalók a cigányok/ romák ügyében. In: Glatz Ferenc (szerk.): *A cigányok Magyarországon*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- KERTESI Gábor (2005): *A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Budapest: Osiris.
- KÉZDI Gábor (1999): A roma fiatalok középiskolai továbbtanulása. In: Glatz Ferenc (szerk.): *A cigányok Magyarországon*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- KOVÁČ Dušan (2011): *Szlovákia története*. Pozsony: Kalligram.
- LAMPL Zsuzsanna (2008): *Magyarok és szlovákok. Szociológiai tanulmányok nem csak az együttélésről*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- MALŽENICKY Katica, & RAVASZ Ábel (é.n.): *Mad'ari. A szlovákok magyarképe és a szlovák-magyar viszony*. Budapest: DEMOS Magyarország.
- NÁDOR Orsolya (2011): Nyelvpolitika és oktatás – történelmi háttérvázlat. In: Bartha Csilla, Nádor Orsolya, & Péntek János (szerk.): *Nyelv és oktatás kisebbségben Kárpát-medencei körkép*. Budapest: Tinta.
- RÉGER Zita (2002): *Cigány gyermekvilág*. Budapest: L'Harmattan.
- RÉGER Zita (2002): *Utak a nyelvhez*. Budapest: Soros Alapítvány és MTA Nyelvtudományi Intézet.
- SKRABSKI Árpád (2009): Társadalmi azonosságtudat és nevelés. In: Kállai Erő, & Kovács László (szerk.): *Megismerés és elfogadás*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- ŠUTAJ, Štefan, & SÁPOS Aranka (2009): A nemzeti kisebbségek helyzete 2008-ban Szlovákiában. In: Lelkes Géza, & Tóth Károly (szerk.): *Národnostné a etnické menšiny na Slovensku = Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában 2008* (pp. 7-44). Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- SELICKÁ Denisa (2009): *Sociálna pedagogika ako životná pomoc pre rómsku rodinu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- TORGYIK Judit, & KARLOVITZ János Tibor (2006): *Multikulturális nevelés*. Budapest: Bölcsész Konzorcium.
- VÁGNEROVÁ Marie (2010): *Pszychopatológia pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál.
- VAŇO Boris (2011): *Demografická charakteristika rómskej populácie v SR*. Bratislava: Akty.